

Predgovor srpskom izdanju

ALEKSANDRA PERIŠIĆ

Vrlo malo ljudi je tako uspešno kombinovalo teoriju i aktivizam, istoriju i film, političke nauke i umetnost kao Fransoaz Veržes. Vrlo malo ljudi se takođe može pohvaliti tako dugom karijerom u preispitivanju nedostataka zapadnog feminizma – i dovođenjem priča, praksi i tela žena sa Globalnog juga u centar oslobodilačkih borbi.

Fransoaz Veržes je rođena u Parizu, a odrasla je u Reinionu i Alžiru. Nakon što je započela karijeru u novinarstvu, obeleženu njenim angažmanom u feminističkom časopisu *Žene u pokretu* [*Des femmes en mouvements*] i u ediciji *Žene u borbi u svim zemljama* [*Des femmes en lutte dans tous les pays*] u izdavačkoj kući *Des femmes*, Veržes se 1983. preselila u Sjedinjene Američke Države. Diplomirala je političke nauke i ženske studije na Kalifornijskom univerzitetu u San Dijegu, a potom 1995. stekla doktorat iz političkih nauka na Kalifornijskom univerzitetu u Berkliju. Pored uspešne akademske karijere na Univerzitetu u Saseksu, Goldsmits koledžu i Koledžu svetskih studija, Veržes je učestvovala u brojnim neakademske projektima: radila je kao predsednik Nacionalnog odbora za pamćenje i istoriju ropstva, kao naučni i kulturni upravnik Kuće za reinionsku civilizaciju i jedinstvo – muzeja i kulturnog centra čiji je cilj bio da istakne vrednost doprinosa robova, najamnih radnika i migranata u

okviru istorije ostrva – i kao suosnivač kolektiva Dekolonizovati umetnost [Decoloniser les arts]. Autorka je i dva filma koji se bave životom i delom karipskih autora Eme Sezera i Maris Konde. Kao nezavisni kustos, 2013. je organizovala vođeni obilazak Luvra pod nazivom »Rob u Luvru: Nevidljivo čovečanstvo« [»L’esclave au Louvre: une humanité invisible«], kao i izložbe »Deset moćnih žena« [»Dix femmes puissantes«, 2013] i »Haiti: užas tlačitelja, nada potlačenih« [»Haïti, effroi des oppresseurs, espoir des opprimés«, 2014] prilikom komemoracije ukidanja ropstva u Nantu.

Kao što njena biografija pokazuje, Veržesin rad funkcioniše kroz nekoliko medija i disciplina, a bavi se pitanjima istorijskog ugnjetavanja i otpora, sećanja i brisanja, solidarnosti i odgovornosti. Naročito se bavila time kako su se pitanja rase i roda nalazila u centru kolonijalnih praksi, i kako nastavljaju da podupiru, u postkolonijalnom dobu, nadmoć rasnog kapitalizma, koji definiše kao »mogućnost izvlačenja vrednosti iz eksploatacije onih koji su rasizovani – što daje ekonomsku vrednost ‘belcima’ u kapitalističkoj ekonomiji.«¹ U svom radu, Veržes pokazuje kako Francuska Republika ne postoji i nikada nije postojala nezavisno od svog kolonijalnog nasleđa. Štaviše, zaveštanja ropstva i kolonijalizma ne ostaju sasvim u prošlosti, budući da nastavljaju da oblikuju savremene odnose moći.

Imajući u vidu obim Veržesinog pisanja i angažmana, bilo bi nemoguće sumirati celokupnost njenog rada. Ipak, čini se podjednako važnim, u kontekstu ovog uvoda, da se knjiga *Feministička teorija nasilja* dovede u odnos sa njenim prethodnim knjigama, naročito sa *Utrodom žena* [*Le Ventre des femmes*, 2017] i *Dekolonijalnim feminizmom* [*Un féminisme décolonial*, 2019], sa kojima formira neku vrstu trijade. Linija koja se proteže kroz

ova tri dela vrlo je jasna: pokušaj da se teorizuje i praktikuje transnacionalni feminizam koji emanira sa Globalnog juga, i stoji u suprotnosti sa »civilizacionim feminizmom«, sa središtem na Globalnom severu.

U *Utrobi žene*, Veržes dovodi u pitanje nesposobnost francuskog republikanskog modela i liberalnog francuskog feminizma da se pozabavi rasnom podelom unutar postkolonijalne Francuske. Francuska Republika, »jedna i nedeljiva«, zasnovana je na ideji univerzalnog građanstva, odbijanju da se identitetske karakteristike kao što su rasa, pol, narodnost i seksualnost prepoznaju kao konstitutivne za pojam državne pripadnosti. Ovo odbijanje da se raspravlja o rasi u javnom diskursu, međutim, nije sprečilo Francusku Republiku da uspostavi duboko rasističku politiku, naročito u svojim bivšim kolonijama preobraženim u prekomorske departmane. Republikanski slom na rasnoj osnovi, tvrdi Veržes, postaje vidljiv u načinu na koji je francuska država sedamdesetih godina tretirala ženska tela u metropoli i u prekomorskom departmanu Reinion. Iako su u oba prostora državna politika i programi težili da kontrolišu ženska tela i da ih koriste u državotvorne svrhe, belim i ne-belim ženskim telima dodeljene su dijametralno suprotne uloge. Dok su žene u metropolama podsticane da učestvuju u izgradnji nacije kroz razmnožavanje, prenaseljenost je prikazana kao glavni krivac za siromaštvo u prekomorskim departmanima. Antinatalistička politika u prekomorskim departmanima je sedamdesetih godina dovela do skandala, nakon što su lekari u Reinionu, pod izgovorom da su u pitanju manji zahvati, izvršili veliki broj abortusa bez pristanaka pacijentkinja i prisvojili nadoknade od socijalnog osiguranja – u vreme kada je abortus bio najstrože kriminalizovan u metropolitskoj Francuskoj.

Antinatalistička politika, u sprezi za emigracijom, korišćena je za obuzdavanje društvene krize uzrokovane opadanjem domaće industrije i posledičnim stvaranjem suvišne radne snage. Iako su suprotni načini nadgledanja ženskih tela u metropolit-skoj Francuskoj i prekomorskim departmanima mogli poslužiti kao osnova za stvaranje međurasnog feminizma, liberalne fran-cuske feministkinje nisu pokazale solidarnost prema ženama koje su podizale krivične prijave protiv lekara koji su njihove materice proglasili za nacionalnu pretnju. Ovakvim postupkom, liberalne feministkinje su odbile da priznaju rasu kao osnovnu organizacionu silu »republikanske postkolonijalnosti«. U *Utrobi žene*, Veržes nastoji da »provincijalizuje Evropu« putem »denaci-onalizacije postojećih narativa feminizma i, možda, osmišljavan-jem novih procesa dekolonizacije« – čemu teži i u svojoj novijoj knjizi, *Dekolonijalni feminizam*.

Izbor neodređenog člana u naslovu ove knjige je od izuzetnog značaja (naslov u francuskom originalu glasi *Un féminisme décolo-nial*). On otvara feminizam – i pogotovo dekolonijalni femini-zam – za mnoštvo praksi i perspektiva. Dekolonijalni feminizam koji se opisuje u knjizi nije dakle konačan ili sveobuhvatan; menja se i razvija kako u teoriji tako i u praksi. Dekolonijalni feminizam(mi), sa centrom na Globalnom jugu, suprotstavljaju se praksama »civilizacionog feminizma« sa Globalnog severa. Ovo nije apsolutna, niti apsolutno geografska opozicija. Nisu svi feminizmi na Globalnom jugu dekolonijalni, niti su svi feminizmi sa Globalnog severa civilizacioni. Belački feminizam nije belački, objašnjava Veržes, zato što ga praktikuju belkinje, već zato što podržava rasni kapitalizam i belački suprematizam. Civilizaci-oni feminizam, u okviru razvoja i odbrane ženskih prava, brani kapitalizam i imperijalizam. Kao takav, postao je kompatibilan

sa desničarskim ideologijama i ksenofobnim režimima koji krive imigrante za degradaciju ženskih prava u Evropi. Dekolonijalni feminizam, s druge strane, preispituje strukture klase, rase i rodne dominacije, koje su formirane tokom kolonijalnih vremena i opstale nakon njihovog raspada.

U izboru prideva »dekolonijalni«, Veržes se oslanja na rad latinoameričkih dekolonijalnih teoretičara, koji su tvrdili da modernost, shvaćena kao univerzalni pravac istorije, sadrži »mračniju stranu« – kolonijalnost.² Samim tim, modernost se ne može odvojiti od evropskog kolonijalnog projekta. Kolonijalnost, termin koji je prvi upotrebio peruanski sociolog Anibal Kihano, prevazilazi kolonijalizam kao politički projekat. Obeležen hijerarhijama rase i znanja, on osigurava prevlast evropskih načina proizvodnje, načina mišljenja i vrednosti – čak i nakon dekolonijalizacije.³ Kolonijalnost, primećuje Veržes, »uspostavlja politiku potrošnog života, ljudi kao otpada«, koja traje i danas.⁴ Podjednako važan Veržesin sagovornik je argentinska feministička filozofkinja i sociološkinja Marija Lugones, koja je pokazala kako je evropska kolonizacija izbrisala različite konceptualizacije pola i roda koje su postojale u »Novom svetu«, zamjenjujući ih binarnim sistemom muško/žensko. Rod je kasnije postao oruđe ugnjetavanja pošto je počeo da označava ne samo razliku, već i društvenu hijerarhiju.⁵ Ali Veržes takođe povezuje dekolonijalno razmišljanje sa martinikan- skim pesnikom i misliocem Emeom Sezerom, koji je u svom eseju *Rasprava o kolonijalizmu* (1960) opisao »bumerang efekat kolonizacije«, koji decivilizuje kolonizatora, koji posmatrajući drugog kao »divljaka« i sam postaje divljak.⁶ Ovim postupkom, Veržes ocrtava višestruke, preklapajuće putanje za dekoloni- jalno razmišljanje.

Dekolonijalni feminizmi nastaju iz međupovezanih i paralelnih praksi oslobađanja širom Globalnog juga i severa, praksi koje preispituju i pružaju alternative međuprožimanju kapitalizma, rasizma i patrijarhata. Spašavanje žena od njihovih nazadnih kultura i ugnjetavajućih društava, koje je nekada služilo kao opravdanje za kolonijalizam, nastavlja da bude ideologija »femoimperijalizma«. Ako je u Alžiru francuska vlada organizovala javna skidanja hidžaba kao dokaz uspeha »kolonizatorske misije«, slike otkrivenih Iračanki su korišćene kao dokaz uspeha američke invazije. Slično tome, »femonacionalisti« – termin koji je skovala sociološkinja Sara R. Faris kako bi opisala neobičan savez između određenih desničarskih političkih partija, feminističkih teoretičara i državnika u Francuskoj, Italiji i Holandiji – karakterišu muslimanske muškarce kao opasne po zapadna društva zbog njihovog despotskog stava prema ženama. Muslimanke i imigrantkinje se stoga moraju spasiti od muslimanskih i imigrantskih muškaraca koji predstavljaju najveću pretnju liberalnim evropskim vrednostima. Rodna ravnopravnost se ovde koristi kao opravdanje ksenofobne i rasističke politike, navodno neophodne za zaštitu ženskih prava. Femonacionalizam takođe ima ekonomsku funkciju, budući da usmerava muslimanke i ne-zapadne imigrantkinje ka nesigurnim i loše plaćenim domaćim, negativelskim poslovima, sve vreme tvrdeći da promoviše njihovu emancipaciju.⁷ Dekolonijalni feminizmi osporavaju upotrebu rodniha prava za održavanje rasnih i klasnih hijerarhija unutar nacija i među njima. Takođe, dovode u pitanje »karceralni obrt« u liberalnom feminizmu, koji predstavlja primarni fokus Veržesine najnovije knjige *Feministička teorija nasilja*. U njoj, Veržes postavlja sledeća pitanja: »Možemo li razmišljati o zaštiti izvan developmentalističke represije, nadziranja, zatvora i snishodljivosti?«,

»Kako bi izgledala teorija pravde koja nije zasnovana ni na kazni ni na fanonskom revolucionarnom protiv-nasilju?«

Feministička teorija nasilja bavi se temom nasilja nad ženama, koja je nakon pokreta #MeToo i masovnih protesta protiv femicida u Latinskoj Americi, izazvala globalnu raspravu o sopstvenim uzrocima, posledicama i rešenjima. Iako je pitanje rodnog nasilja centralno za feminističku teoriju i praksu, neka od predloženih rešenja, tvrdi Veržes, veoma su problematična. Ovakva situacija je naročito dovela do stvaranja specifične kategorije civilizacionog feminizma – karceralnog feminizma – koji se zauzima za državno uspostavljanje obuhvatnijih i intenzivnijih mehanizama bezbednosti i kontrole: »Zatvorski feminizam je ideologija koja se, oslanjajući se na pojmove opasnosti i bezbednosti, bori ili za to da sudovi sude strože i određuju duže zatvorske kazne, ili da se mere nadzora i kontrole povećaju.« Karceralni feminizam podržava i često se koristi kao opravdanje za povećanje bezbednosnih troškova na račun drugih socijalnih izdataka. Kao takav, on je kompatibilan sa neoliberalnom ideologijom, jer pomera temu rasprave sa preraspodele bogatstva i društvenih programa ka individualnoj odgovornosti i kažnjavanju. Uzroci nasilja ili povezanost siromaštva, društvene marginalizacije i nasilja ostaju nepreispitani.

Za razliku od karceralnog feminizma, *Feministička teorija nasilja* predlaže transnacionalniji i intersekcionalniji način razmišljanja o rodno zasnovanom nasilju. Nasilje nad ženama, Veržes smatra, ne može se odvojiti od drugih mehanizama neoliberalnog nasilja koji stvaraju potrošne živote širom Globalnog severa i Globalnog juga. Samim tim, da bismo potpuno ušli u koštac sa pitanjem rodnog nasilja, moramo se pozabaviti strukturalnim uslovima koji određene živote čine nesigurnijim i potrošnijim od

drugih: »Dekolonijalni feminizam ne može da odvoji »nasilje nad ženama« ili nad »manjinama« od globalnog stanja nasilja: dece koja oduzimaju sebi život u izbegličkim kampovima, masovnog pribegavanja nasilju u policijskim i vojnim redovima u oružanim sukobima, sistemskog rasizma, progona više miliona ljudi u egzil usled povećanja broja ratnih zona i usled ekonomskih i klimatskih situacija u kojima se više ne može živeti, usled femicida, usled neprestane prekarizacije«. Seksualno, ekonomsko, političko i vojno nasilje međusobno se oblikuju i podržavaju. U tom smislu, skorašnji globalni pokreti koji se bave nasiljem nad ženama otvaraju prostor za veliko suprotstavljanje kapitalističkom i patrijarhalnom nasilju. Ipak, kako bismo to učinili, moramo odrediti nasilje kao svojstveno patrijarhatu i kapitalizmu a ne muškarcima. Moramo takođe preispitati ideju po kojoj su povećana bezbednost, kontrola i zatvorske kazne adekvatan i dovoljan odgovor.

Duboko je kontradiktorno, tvrdi Veržes, očekivati zaštitu od države koja stvara uslove za nasilje nad ženama. To naravno ne znači da određeni slučajevi zlostavljanja ne zahtevaju odgovor ili posledice. Ipak, svođenje problema na nekoliko nasilnih muškaraca koji se putem kazne moraju iznova podučiti društvenim normama štiti državu od bilo kakve strukturne reforme. Nasilje nije urođena muška odlika, već strukturalni činilac patrijarhalnog, kapitalističkog sistema u kom živimo. Iz tog razloga, Veržes posvećuje čitavo poglavlje seksualnom nasilju nad muškarcima, naročito u kontekstu rata i militarizovanog mučenja. Njen cilj nije da umanjí specifičnost nasilja koje doživljavaju žene, već pre da pokaže da nasilje nije endemsko za određeni pol. U sistemu zasnovanom na rasnim i rodnim hijerarhijama, silovanje i seksualno nasilje takođe se koriste za »feminizovanje«, te tako i za obezvređivanje i ponižavanje muškaraca.

Državno promovisanim diskursima o zaštiti i bezbednosti trebalo bi pristupiti kritički i sa skepsom. Fukoova analiza uloge kaznenog sistema u stvaranju modernog subjekta svakako se nalazi u pozadini ovog pristupa.⁸ Štaviše, kao što je Veržes već pokazala u *Dekolonijalnom feminizmu*, zaštita ranjivih zajednica je često bila korišćena za sprovođenje interesa rasnog kapitalizma. Već osamdesetih godina, u svom ključnom eseju »Može li potčinjeni da govori«, Gajatri Čakravorti Spivak je upotrebila frazu: »beli muškarci spašavaju smeđe žene od smeđih muškaraca« kako bi opisala odnos između kolonizatora i kolonizovanih.⁹ U okviru ovakve konfiguracije, smeđe žene ne postoje kao subjekti.

U skorije vreme, ugnjetavanje žena na Globalnom jugu korišćeno je kao argument za njihovu integraciju u neoliberalno tržište kroz masovno širenje mikrokredita i zaduženja. Bangladešanin Muhamed Junus, začetnik mikrokreditnih programa za žene i decu, 2006. godine je dobio Nobelovu nagradu za mir. Ipak, pod maskom »ženskog preduzetništva«, programi mikrokreditiranja često umesto neformalnih mreža podrške ženama uspostavljaju dužničku ekonomiju. Oslobođanje je ovde praćeno ulaskom u radnu snagu – naročito namenjenu za loše plaćene uslužne, domaće delatnosti. Veržes osporava ideju da proširenje neoliberalne preduzetničke ideologije na žene Globalnog juga predstavlja rešenje za sve veće globalne društvene nejednakosti i feminističku pobedu. Loši radni uslovi, niske plate i manjak poštovanja koje se ukazuje radnicama moraju se smatrati produktom nasilja nad ženama, tvrdi Veržes. Zadatak dekolonijalnog feminizma je da preispita patrijarhalne osnove neoliberalnog kapitalizma, »koji i dalje postavlja društvena ograničenja, uberi-
zuje, ugrožava.«

Žene sa Globalnog juga – tvrdi Veržes, nadovezujući se na rad egipatsko-američke novinarkine Mone Eltahavi – nalaze se između »čekića i nakovnja«. S jedne strane, lokalne zajednice i vlade karakterišu pitanja feminizma kao »uvezena« i kao odvrćanje od važnijih političkih i društvenih pitanja. S druge strane, nevladine organizacije i zapadne vlade često koriste ženska (i sve češće LGBTQ+) prava kao dokaz zaostalosti Globalnog juga i opravdanje za imperijalističku agendu. Ipak, uhvaćene između dva navedena pola, feministkinje sa Globalnog juga nastavljaju da konceptualizuju alternativne vizije feminizma, odgovornosti i pravde.

U svojoj kritici zatvora i utamničenja, Veržes se oslanja na rad afroameričkih feministkinja poput Anđele Dejvis, Rut Gilmore i Džine Dent, koje su već nekoliko decenija aktivne u pokretu ukidanja zatvora u SAD. Kao i Veržes, Anđela Dejvis je tvrdila da »odgovori koji se kratkovidno fokusiraju na pojedinca ne uspeavaju da prepoznaju veće društvene procese koji proizvode i reprodukuju ova nasilja, te su tako osuđeni na neuspeh.« Feministkinje koje se zalažu za ukidanje zatvora stoga »kritikuju karceralni feminizam koji pretpostavlja da se silovanje i drugi oblici rodnog nasilja mogu naprosto rešiti zatvaranjem pojedinačnog počinioca i da se pri tom ne uzima u obzir širi društveni kontekst koji proizvodi nasilje nad ženama.«¹⁰ Kao alternativu, antikarceralne feministkinje su predložile modele društvenog nadzora i odgovornosti koji se ne oslanjaju na masovno utamničenje, koje u SAD nesrazmerno pogađa ne-belačke zajednice. Proširujući anti-karceralni feminizam izvan Sjedinjenih Država, Veržes nastoji da pomeri naš fokus sa individualnog na sistemski neuspeh, sa kazne na redistributivnu pravdu, i sa »tlačiteljskih kultura« na rasni kapitalizam.

U vreme globalne pandemije koronavirusa, kako Veržes zaključuje, pitanja nasilja i pravde zadobila su nove dimenzije. Od početka pandemije, činjenica da se zaštita ne pruža svakom jednako postala je sasvim očigledna. Dok su određeni ljudi mogli da ostanu kod kuće i zaštite se od virusa, drugi nisu. A ti »drugi« su u mnogo većem broju bile žene koje rade u uslužnim i negovateljskim delatnostima. Takođe, tokom ovog perioda poraslo je i kućno nasilje. Pandemija je obelodanila to da svaka feministička rasprava o rodnom nasilju mora uzeti u obzir pitanja stanovanja, zdravstvene zaštite i zaštite na radnom mestu. Ona je takođe sasvim jasno pokazala da postojeća rešenja društvenih problema nisu dovoljna. Veržes u *Feminističkoj teoriji nasilja* zastupa formulisanje utopijskih zahteva i političku nužnost »da se zamisli postnasilničko društvo a ne društvo bez sukobâ i bez protivrečnosti. Da se zamisli društvo koje ne naturalizuje nasilje, koje ga ne slavi i ne uzima za centralnu temu svoje priče o moći.« Zamišljanje alternativnih teorija i praksi pravednosti nije uzaludan, nepragmatičan čin, već radikalno politički postupak u svetu koji i dalje pribegava policijskoj sili i militarizaciji kao rešenjima društvenih problema.

U Beogradu,
jun 2022.

(sa engleskog preveo Stefan Piper)